

de zelfkritiek zichtbaar. Wat betekende het voor Marind-Anim om door bestuur en rooms-katholieke missie beschaafd te worden? Invoering van de westerse techniek (de ijzeren in plaats van de stenen bijl) en het verbod op sneltochten leidden voor mannen tot functieverlies, voor vrouwen tot taakverzwaring. Met de afschaffing van feesten en rituelen, die door hun promiscue karakter de volksgezondheid bedreigden en de westerse moraal beledigden, had dit een ernstige identiteitscrisis tot gevolg, hetgeen op zijn beurt weer leidde tot gebruik van inheemse drugs. Nu pas, na 50 jaar, kan Van Baal de diepte en omvang van de sociaal-psychologische gevolgen van het bestuursbeleid, waar hij ook toen al vraagtekens bij zette, peilen.

Een zekere zelfkritiek spreekt ook uit enkele opmerkingen over de koloniale verhouding. Het was de zelf-identificatie met Indië (ons Indië), die het besef dat alles zou worden afgenomen verdronk en verbroedering met de eigenlijke eigenaren van het land, de Indonesiërs 'wezenlijk onmogelijk' maakte (353). Deze nooit goedkope en steeds weloverwogen nuancering van de eigen standpunten maakt Van Baals autobiografie tot een waardevolle aanwinst van een in Nederland zwak vertegenwoordigd genre.

Ieder die geïnteresseerd is in het koloniale verleden van Nederland vindt in de 500 bladzijden bovendien veel informatie, bijvoorbeeld over de verhouding tot het inheemse bestuur, de bestuurshervorming in de jaren dertig, de oorlogsdreiging, de oorlog zelf. Blijft de vraag in hoeverre Van Baal representatief is voor het corps Binnenlands Bestuur als zodanig. Zijn wetenschappelijke precisie, zijn zorg voor zijn mensen, zijn pogen tot inleving: het zal niet bij alle BB-ers van voor 1942 in die mate aanwezig zijn geweest. Van Baal geeft zelf beelden van anderssoortige collega's. Niet iedereen bezat bovendien zijn gave van het woord en van de reflectie. Maar uit veel van wat verschenen is op dit gebied, spreekt eenzelfde verantwoordelijkheidsgevoel en eenzelfde betrokkenheid bij werk en wereld, een betrokkenheid, die het velen ook onmogelijk maakte zich uit Nederlands-Indië weg te denken.

Wat het voor de schrijver betekend heeft en betekent om op deze manier grote schoonmaak te houden in het eigen verleden, valt slechts te gissen. De lezer wacht met spanning op het toegezegde vervolg over de jaren 1947-1958.

E. B. Locher-Scholten

I. N. Bulhof, *Freud en Nederland. De interpretatie en invloed van zijn ideeën* (Baarn: Ambo, 1983, 431 blz., f50,25, ISBN 90 263 0576 1).

De schrijfster van deze boeiende studie begon haar onderzoek vanuit een duidelijk theoretisch kader waartoe recente ontwikkelingen op het gebied van de wetenschapsgeschiedenis min of meer de aanleiding zijn geweest. Die tak van geschiedbeoefening beoogt heden ten dage een zo integraal mogelijke benadering van het verschijnsel wetenschap, dat wil zeggen een combinatie van wat wordt omschreven als interne en externe wetenschapsgeschiedenis: een bestudering van de ontwikkeling van een wetenschap van 'binnenuit', gekoppeld aan een analyse en beschrijving van externe factoren (van politieke, sociale en culturele aard) die de ontwikkeling van een wetenschap mede bepaald hebben. Beide invalshoeken wordt recht gedaan, aldus de auteur, in wat in de inleiding heet 'het hermeneutische model van de wisselwerking tussen tekst en lezer': wetenschapsgeschiedenis wordt hier dan ook beoefend in de vorm van interpretatiegeschiedenis. Anders gezegd: in deze studie wordt mede onderzocht in hoeverre receptiegeschiedenis een bruikbare toegang verschaft tot de geschiedenis van een tak van wetenschap zelf. In de terloopse theoretische bespiegelingen omtrent het

RECENSIES

beoefenen van wetenschapsgeschiedenis wordt teruggegrepen op Kuhn, Foucault, Gadamer en Habermas.

Al vormde het verkrijgen van meer inzicht in de ontwikkeling van het verschijnsel wetenschap de aanleiding tot deze studie, het uiteindelijke resultaat is in feite veel meer geworden dan louter een materiaalverzameling, bijeengebracht om een bepaalde hypothese of theorie op het gebied van de wetenschapsgeschiedenis te toetsen. Gelukkig maar zullen sommigen zeggen. De schrijfster is om alleszins begrijpelijke redenen zo door de materie geboeid geraakt dat de oorspronkelijke opzet enigszins naar de achtergrond is verschoven. Deze bestudering van Freuds receptie in Nederland is uitgegroeid tot een oorspronkelijk en boeiend cultuurhistorisch relaas over Nederland in de eerste decennia van deze eeuw met veel verrassende ontdekkingen. Hierdoor komt het dat naar mijn gevoel de theoretische uitweidingen onvoldoende binnen het hele betoog geïntegreerd zijn.

Het boek bestaat uit drie gedeelten. Het eerste deel 'Van psychotherapie tot psychoanalyse' behandelt Frederik van Eeden en A. W. van Renterghem. Het tweede deel geeft een uiterst heldere uiteenzetting van het denken van de drie meest oorspronkelijke Nederlandse aanhangers van Freud. Bijzonder genuanceerd — wijzend op een reeks verschillende externe factoren — weet de auteur hun uiteenlopende interpretaties van Freuds werk aan de lezer duidelijk te maken. Allereerst de Leidse hoogleraar G. Jelgersma. Zijn diesrede van 9 februari 1914 (*Ongeweten geestesleven*) betekende de eerste officiële academische erkenning van de psychoanalyse niet slechts in Nederland, maar in Europa. Freuds psychoanalyse bevrijdde hem van een al te mechanisch mensbeeld, leidde bij hem tot een herontdekking van het geestelijke. Psychiatrie diende dan ook meer te zijn dan hersenanatomie.

De tweede figuur die voor het voetlicht treedt is Leenden Bouman, jarenlang hoogleraar aan de Vrije Universiteit totdat hij in 1925 overstapte naar Utrecht. Met een voor mij zeer verrassende uiteenzetting over Abraham Kuypers wetenschapsfilosofie ('ook al werd het idee van een christelijke wetenschap in zijn tijd als een teken van obscurantisme beschouwd, Kuypers was met zijn wetenschapsfilosofie in feite zijn tijd ver vooruit', 374, noot 107) opent de schrijfster haar beschouwing over Bouman. Ook bij hem bracht Freud een omslag teweeg van een wetenschappelijk positivisme naar een anti-positivisme, welke Romein zo kenmerkend achtte op schier alle terreinen van wetenschapsbeoefening in die periode.

De meest begaafde Freud-vertolker in Nederland was ongetwijfeld August Stärcke. Voor hem impliceerde psychoanalyse naast therapie vooral ook cultuurkritiek. Al zeer vroeg (reeds voor de eerste wereldoorlog) legde deze cultuurpessimist het accent op dit aspect van Freuds werk. De drie in het tweede gedeelte behandelde figuren behoren tot wat de auteur aanduidt als de eerste receptiefase, die rond 1920 zijn beslag krijgt. De meest interessante fase ongetwijfeld, waarvan een openheid voor Freuds ideeën kenmerkend mag heten en waarin een aantal oorspronkelijke denkers op het aan hen aangereikte ideeëngoed voortbouwde. Freuds eigen voorstelling van zaken omtrent de scherp afwijzende houding van een vijandige wetenschappelijke wereld gaat allerminst voor deze periode op. Pas in de tweede receptiefase (1920-1940) is hier sprake van. Over deze periode, waarin controversen hoog oplaaïen en de afwijzing overheerst, gaat het derde deel van deze studie. Door de vele soms zeer uiteenlopende reacties op Freuds werk maakt dit gedeelte een wat rommelige indruk. De auteur slaagt er slechts ten dele in orde in deze chaos te scheppen. Het hier geboden materiaal vraagt om nadere uitwerking. Voor zo'n analyse in de toekomst zal dit boeiend en enthousiast geschreven werk onmisbaar zijn.

P. B. M. Blaas

G. de Neef, *De eerste vrouwelijke studenten aan de universiteit van Leuven (1920-1940)* (Vrouw en opvoeding, Onderzoekscentrum van de KU Leuven; Leuven: Acco, 1985, vi + 120 blz.).

Met deze studie is een nieuwe bijdrage geleverd tot de geschiedenis van de geleidelijke integratie van vrouwen in de universitaire wereld. Het werk vormt een welkome aanvulling op de eerder verschenen studies met betrekking tot de eerste generaties meisjesstudenten aan de Université Libre de Bruxelles en aan de rijksuniversiteiten van Luik en Gent¹.

In de inleiding beschrijft de auteur op zeer summiere wijze het geraadpleegde bronnenmateriaal en de methode van gegevensverwerking. Het 'Fonds Ladeuze', het 'Fonds Van Waeyenbergh' en het 'Fonds des Evêques' van het Leuvens universiteitsarchief leverden kostbare informatie op. De onderzoekster, die ons wèl meedeelt dat het grootste gedeelte van eerstgenoemd fonds vooralsnog niet toegankelijk is, vertelt daarentegen niet waarom zij geen gebruik maakte van anderssoortig materiaal, zoals bijvoorbeeld faculteitsarchieven, examenregisters ... Op het Aartsbisschoppelijk archief te Mechelen kreeg zij inzage in enkele dossiers uit het 'Fonds Mercier'. Met betrekking tot de diverse meisjespedagogieën verstrekten dearchieven van acht religieuze congregaties nuttige inlichtingen. Het gebruikelijke gedrukte bronnenmateriaal werd tenslotte nog vervolledigd door 39 vraaggesprekken met voornamelijk gewezen studentes en religieuzen, die destijds werkzaam waren in de pedagogieën.

Na een inleidende schets van de aarzelende mentaliteitsontwikkeling met betrekking tot de vrouwelijke onderwijs- en beroepsmogelijkheden, groepeerde de auteur de resultaten van haar onderzoek rond drie thema's. Het tweede hoofdstuk brengt een analyse van de opinies en de houding der verschillende katholieke milieus die na 1900 steeds directer geconfronteerd raken met de vraag naar katholiek onderwijs voor vrouwen. In het derde hoofdstuk volgt een beschrijving van het vrouwelijke studentenleven, zoals het van overheidswege gereguleerd was na de toelating van de meisjes in 1920. De zorg om de handhaving van de algemene discipline en om de vrijwaring van de vrouwelijke 'eer en deugd' lag aan de basis van de zeer beperkte bewegingsvrijheid der meisjes. Hun studentenleven speelde zich hoofdzakelijk af binnen de muren van de pedagogieën, instellingen waaraan weshalve ruime aandacht besteed wordt. De studies zelf tenslotte komen aan bod in hoofdstuk 4. De lezer wordt ingeleid in achtereenvolgens de numerieke ontwikkeling van de vrouwelijke populatie, de studiekeuze en de behaalde resultaten van de studentes, hun sociale en geografische herkomst. In bijlage verstrekken vijf tabellen gedetailleerde cijfers met betrekking tot deze materie. De oppervlakkige inleiding in de gevolgde werkmethode en een weinig doorgedreven analyse van het gebruikte materiaal, resulteren in een kwantitatieve beschrijving die bij wijlen onvolledig en onduidelijk is.

Deze studie vormt, ondanks de onvolkomenheden van het laatste hoofdstuk, een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van het intellectueel emancipatieproces der vrouwen in België.

1 A. Despy-Meyer, *Les femmes et l'enseignement supérieur: l'Université Libre de Bruxelles de 1880 à 1914* (Etudes et monographies, I; Brussel, 1980); B. Lacomblé-Masereel, *Les premières étudiantes à l'Université de Liège, années académiques 1881-1882 à 1919-1920* (Commission communale de l'histoire de l'Ancien pays de Liège, Documents et mémoires, XIV; Luik, 1980); A. M. Simon-van der Meersch, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/83 tot 1929/30)* (Uit het verleden van de RUG, XIII; Gent, 1982).

D. Keymolen